

Tatiana ZAICOVSCHI

RITURILE LA NAȘTERE ȘI BOTEZ ALE CREDINCIOȘILOR DE RIT VECI DIN REPUBLICA MOLDOVA¹

<https://doi.org/10.52603/rec.2021.30.05>

Rezumat

Riturile la naștere și botez ale credincioșilor de rit vechi din Republica Moldova

În această lucrare, pe baza interviurilor cu informatori din localități ai Republicii Moldova cu o ședere compactă a credincioșilor de rit vechi, sunt prezentate particularitățile riturilor de naștere și botez în mediul lor. Ciclul nașterii și botezului conține o serie de etape succesive, ce includ obiceiuri și rituri care preced nașterea, nașterea în sine, precum și etapele ulterioare asociate cu purificarea și socializarea. Originile credinței despre natura contradictorie a naturii feminine, inerente viziunilor antice ale lumii, își au originea în ideea dualității ei, asociată cu riturile de trecere. Pentru a preveni influența transcendențială, cultura tradițională prescrie femeii să respecte interdicțiile asociate impurității rituale. Totodată, există și reglementări menite să protejeze mama și copilul de manifestările forțelor nocive. Articolul descrie interdicțiile și prescripțiile pentru o femeie însărcinată și lăuză, relația acesteia din urmă cu moașa, particularitățile alegerii nașilor la credincioșii de rit vechi. Obiceiurile și riturile asociate nașterii copilului vizează: 1) protejarea vieții și sănătății femeii aflate în travaliu și a pruncului, 2) eliminarea pericolului perioadei de tranziție. Autorul dezvăluie atitudinea respondenților față de credințele populare.

Cuvinte-cheie: rituri la naștere și botez, credincioși de rit vechi din Republica Moldova, femeie însărcinată, femeie în travaliu, prunc, rituri de tranziție.

Резюме

Родильно-крестильная обрядность старообрядцев Республики Молдова

В данной работе, на основе интервью с информаторами из населенных пунктов Республики Молдова с компактным проживанием старообрядцев, представлены особенности родильно-крестильной обрядности в их среде. Родильно-крестильный цикл содержит ряд последовательных этапов, включающих обычаи и обряды, предшествующие родам, собственно роды, а также последующие за ними этапы, связанные с очищением и социализацией. Истоки убеждения относительно противоречивости женской природы, свойственного древним взглядам на мир, берут начало в представлениях о ее двойственности, которая связана с обрядами перехода. Для предупреждения воздействия потусторонней сферы традиционная культура предписывает женщине соблюдать запреты, связанные с ритуальной нечистотой. Наряду с этим существуют также предписания, призванные защитить мать и ребенка от проявлений вредоносных сил. В статье описываются запреты и предписания для беременной и родившей женщины, взаимоотношения последней с бабкой-повитухой, особенности выбора крестных у старообрядцев. Обычаи и

обряды, связанные с рождением ребенка, направлены на: 1) сохранение жизни и здоровья роженицы и младенца, 2) устранение опасности переходного периода. Автор раскрывает отношение опрошенных к народным поверьям.

Ключевые слова: родильно-крестильная обрядность, старообрядцы Республики Молдова, беременная, роженица, младенец, обряды перехода.

Summary

Maternity and baptismal rites of the Lipovans of the Republic of Moldova

In this article, based on interviews with informants from settlements of the Republic of Moldova with a compact residence of Old Believers (Lipovans), the features of the maternity and baptismal rituals in their environment are presented. The maternity and baptismal cycle contains a number of successive stages, including the customs and rituals that precede childbirth, the birth itself, as well as the subsequent stages associated with purification and socialization. The origins of the belief about the contradictory character of the female nature, inherent in ancient views of the world, originate in the concept of her duality, which is associated with the rites of passage. In order to prevent the influence of the otherworldly sphere, traditional culture prescribes a woman to observe the prohibitions associated with ritual impurity. Along with this, there are also regulations designed to protect the mother and child from manifestations of evil forces. The article describes the prohibitions and prescriptions for a pregnant and giving birth woman, the relationship of the latter with a midwife, the peculiarities of the choice of godparents among the Old Believers. The customs and ceremonies associated with the birth of a child are aimed at: 1) preserving the life and health of the woman in labor and of the baby, 2) eliminating the danger of the transition period. The author reveals the attitude of the respondents to popular beliefs.

Key words: maternity and baptismal rituals, Old Believers of the Republic of Moldova, pregnant woman, woman in labor, infant, rites of passage.

Studierea riturilor la naștere și botez se realizează de noi în conformitate cu studiul ritualității familiale ale lipovenilor din Republica Moldova, împreună cu nunta, înmormântarea și memoriale. Cercetarea a fost realizată pe baza unui chestionar special elaborat. Au fost realizate o serie de interviuri extinse cu informatori care locuiau în sate cu o populație compactă de lipoveni (Cunicea, Egorovca etc.), precum și în orașe unde există un număr mare a lor, inclusiv Chișinău și Edineț.

Dacă e să vorbim despre trăsăturile comune care leagă ritualurile la naștere a diferitor națiuni, trebuie ținut cont de următoarele: „Ritualurile la naștere sunt un complex al riturilor ciclului de viață asociate cu nașterea unei persoane. La fel ca toate ceremoniile de tranziție, cea de naștere marchează o schimbare a statutului social – atât a nou-născutului, <...> cât și a părinților săi” (Большая... 2016). Particularitățile asociate tranziției de la un statut social la altul, schimbarea acestuia, includ următoarele: „Nașterea a fost percepută ca un analog al morții (de unde și asemănarea unor ritualuri de naștere cu elementele de înmormântare), asociate cu pericolul și ritualul impurității” (Большая... 2016).

Riturile de tranziție, în forma lor clasică pentru prima dată identificate de A. van Gennep și desemnate prin termenul corespunzător în cartea cu același nume², au fost împărțite de el în trei categorii: preliminară (rituri de separare), liminare (intermediar) și post liminare (ritualuri de incluziune) (Van Gennep 1999: 24).

Cercetătorii acestei tematici remarcă asemănarea semnificativă a complexului ritualurilor de naștere și botez ale credincioșilor de rit vechi / lipoveni cu ritualitatea rușilor, în general, precum și a slavonilor. „La fel ca în ritualitatea de naștere rusească în general, scrie E. V. Paunova, obiceiurile și ritualurile asociate nașterii la credincioșii de rit vechi / lipoveni se raportează la: 1) păstrarea vieții și sănătății femeii aflate în travaliu și a nou-născutului, asigurând dezvoltarea sănătoasă a acestuia; 2) restabilirea echilibrului natural, neutralizarea pericolului perioadei de tranziție asociat cu deschiderea temporară a frontierei între două sfere (al său – a altuia, puritate – impuritate)” (Паунова 2005: 154).

Vom încerca în continuare să arătăm justetea celor spuse folosind numeroase exemple culese din interviurile cu informatori (este clar că majoritatea covârșitoare a acestora sunt femei, datorită specificității zonei în cauză) din locurile de ședere compactă ai credincioșilor de rit vechi ai Republicii Moldova.

Trebuie subliniat faptul că există foarte puține lucrări referitor la studiul ritualității familiale (în special a nașterii și botezului) a lipovenilor din Republica Moldova. Pe fondul lor, se remarcă prin profunzimea sa articolul N. S. Dușakova, care a studiat o serie de aspecte legate de cultura și mentalitatea lipovenilor din regiunea nord-vestică a Mării Negre. Ea menționează: „Analizând studiile culturii credincioșilor de rit vechi din regiunea nord-vestică a Mării Negre, nu putem să trecem cu

vederea faptul că ritualul de naștere este dintre cele mai puțin studiate” (Душакова 2018: 133).

În ciuda faptului că unii informatori au subliniat că printre lipoveni „totul se face doar cum zice biserica”, „nu se ocupă de prostii (semne din popor etc.)” (C.A.S.), se pare că acestea sunt spuse prea categoric: tradițiile populare, mai mult sau mai puțin, sunt încă respectate. Acest lucru se aplică nu numai ritualurilor de naștere, ci și, de exemplu, a nunții. Cu ceva timp în urmă, când colectam materiale folclorice (inclusiv cântece de nuntă strâns legate de ritualurile nunții) în satele enumerate mai sus, unul dintre informatorii din satul Pcovroca spunea autorului acestui articol: „La nuntă mai întâi se cântă imnuri bisericești și apoi alte cântece, populare” (B.I.M.).

Perioada prenatală. Trebuie remarcat că faptul de a avea mulți copii în familie era considerat o binecuvântare. Informatorii explică acest lucru prin nevoia de brațe de muncă în sat. „Și înainte erau mulți copii <...>. Soacra avea unsprezece copii în familie, socrul avea șapte” (C.A.G.). Oamenii au învățat din experiență că unei familii numeroase îi este mai ușor să înfrunte greutățile vieții. Acest lucru este dovedit de următorul proverb care prevaleară în mediul credincioșilor de rit vechi: „Жить у купе – не болеть у пупе” (Unde-s mulți – puterea crește). Ei cred că dacă Domnul dă mulți copii, el va trimite și ocazia de a câștiga o pâine pentru ei: «Дасть Бог дитенка, дасть и хлебушек на него» (Dumnezeu dacă dă copii, le va da și pâine). Am remarcat un fapt interesant, după părerea noastră, atunci când se construia casa pentru tineri, tot atunci „precaut, se punea un cârlig special pentru a atârna leagănul pruncului” (C.T.I.), așteptat de soți. Desfrânarea și copilul născut din ea – erau blamate și considerate o mare rușine: „Desfrânarea era un păcat greu, o încălcare a tuturor legilor” (C.N.G.).

Se ascundea sarcina, se vorbea celor dragi despre asta? Era frica de deochi în această privință? După cum mărturisesc respondenții noștri, acest lucru nu era interzis, ci dimpotrivă, era imposibil de ascuns. Despre sarcină se spunea rudelor, familiei. Se credea că ascunderea acestui fapt va duce la situația încât copilul să nu vorbească mult timp. Potrivit informatorilor, tăceau o perioadă de timp, până când sarcina nu devenea vizibilă, doar cei care nu au avut copii: le era frică să-i deoache, precum și „cele, care erau fete mari”, adică, nemăritate.

Pentru o femeie însărcinată, exista o serie de prescripții și interdicții. De-a lungul sarcinii trebuia să se păzească cu o grijă deosebită prin diferite mij-

loace creștine: „...Să înceapă și termine ziua cu rugăciune, să facă semnul crucii înainte și după masă, să nu părăsească casa fără a se ruga cerului. <...> Dimineața, ziua și înainte de culcare, mai des decât de obicei, să citească rugăciunile: «Dumnezeu să se ridice...», «Tatăl nostru...» și altele, precum și versete religioase și rugăciuni. Mersul la biserică în zilele de sărbători religioase și duminica trebuia strict respectat” (Арсланова 2010: 30).

Informatorii noștri ziceau că femeile însărcinate trebuiau să respecte cu strictețe diferite reguli obligatorii pentru credincioșii de rit vechi. În plus față de cele acceptate în general, există rugăciuni speciale care ajută tocmai la purtarea copilului în timpul nașterii. Astfel, un informator din Edineț, vorbind despre interdicțiile și prescripțiile pentru femeile însărcinate, a împărtășit următoarele informații și amintiri: „Clar că nu avea voie să meargă cu capul gol până la fântână. Era o interdicție pentru toată lumea. Și femeia însărcinată, cu atât mai mult, nu putea. De sărbători, toate interdicțiile și obiceiurile erau respectate cu strictețe. Mai ales pentru cele însărcinate. În general, existau o mulțime de astfel de interdicții pentru femeile însărcinate, acum nici nu îmi mai amintesc... În fiecare seară, înainte de somn femeia însărcinată, trebuia să citească «Visul Prea Sfinției de Dumnezeu Născătoare». Acest lucru o ajuta pe femeie să poarte copilul și la naștere. Și bunica mai spunea: «Trebuie să-i cerem sfinților Kirik și Iulita³ ca să vă ajute să nașteți». Au fost astfel de sfinți. Erau pentru femei. Lor li se adresa. Știu chiar că mama mea a avut o icoană (și o are, i-am dat-o doar fetelor [fiicelor]), două icoane a sfinților Kirik și Iulita, pe 28 iulie. Și mama mea spunea: «Acestea sunt icoane pentru femei, ele ajută femeile în timpul nașterii, în toate acestea, când te rogi la ele»” (C.A.G.). Crucea, rugăciunile, apa sfințită sunt principala pază a gravidei și a copilului nenăscut, spun informatorii: „În timp ce am fost însărcinată de două ori cu fetele mele – nu era o astfel de interdicție. Îmi amintesc era ceva ca o clacă, un astfel de ajutor, iar eu eram însărcinată cu fiica mai mare. Și îmi amintesc cum bunica stătea deoparte și-mi zise: «Vino la mine». Apoi mi-a desenat o cruce pe frunte. Și spune: «Ca să nu te deoache». Atunci când eram însărcinată” (C.A.G.).

Din spusele lor, metodele de protecție (apotrope) sunt folosite „pentru orice eventualitate” (C.T.I.), „așa spun babele” (L.L.V.) (de exemplu, legarea firului roșu la încheietura mâinii etc.). Există o serie de interdicții pentru femeile însărcinate, dezvăluite în interviurile cu informatorii noștri: nu avea voie să

coase, să pășească peste un obiect lung și îngust (de exemplu, peste o frânghie), să poarte sicriul – „altădată se credea că femeile trebuiau duse la cimitir de către femei, iar bărbații de către bărbați” (C.N.G.), să atingă animalele, să se uite la foc, să nu permită să fie speriată⁴, etc. Aceste interdicții sunt descrise în detaliu în articolul lui N. S. Dușakova (Душакова 2018: 133-150). Nu orice informatoare și nu referitor la orice interdicție era în stare să explice de ce nu poate fi efectuată o acțiune sau alta. În astfel de cazuri, ele explicau că au respectat aceste interdicții („odată ce au spus, ar trebui să fie așa” – C.A.G.), deoarece mamele și bunicele lor le-au respectat și au avut grijă că ficele și nepoatele lor să nu încalce aceste reglementări: „Ei bine, fetele obișnuiau să poarte părul împletit. Dar chiar și pe vremea noastră, când eram însărcinate, ne era interzis să ne tăiem părul” (L.L.V.); „Nu puteai tunde părul. Era foarte strict. Bunica mea mă lăsa să mă tund. Părul îmi era scurt, apoi a început să crească din nou, a fost greu, am rămas [însărcinată] vara și ea îmi spunea: «Doamne ferește, nu-ți poți tăia părul». Nu se putea coase, mai ales când haina era îmbrăcată pe cineva etc. Trebuia luat acest lucru separat, astfel încât să nu fie pe cineva [îmbrăcat]. Toate acestea erau foarte stricte...” (C.A.G.).

Unii informatori relateau că credințele populare, „ceea ce nu este în Scripturi”, sunt toate inventate (adică superstiție) și nu au crezut în ele. De exemplu, una dintre ele zicea că în timpul sarcinii i-a plăcut să tricoteze, dar i s-a spus că nu e voie, altfel cordonul ombilical ar putea sufoca pruncul. „Dar am tricostat și nu s-a întâmplat nimic, într-un ceas bun, slavă Domnului, totul a fost bine” (A.C.A.). „Toate acestea sunt dobândite, toate aceste credințe populare conform cărora o femeie însărcinată nu ar trebui să meargă la înmormântare etc. Acest lucru nu au legătură cu credința” (C.O.P.). „Oamenii le-au inventat. Probabil că vroiau să o protejeze pe gravidă” (B.C.A.).

Femeia însărcinată nu era scutită de treburile casnice, de munca pe câmp, dar o făcea reieșind din starea și capacitățile ei: „Femeia însărcinată mânca ce își dorea, muncea cât putea” (C.A.S.). În ultima etapă a sarcinii, femeia era scutită de munci care ar fi dus la suprasolicitare. Cu toate acestea, se credea că dacă se mișcă mai mult, mai ales în ultima perioadă înainte de naștere, atunci îi va fi mai ușor să nască: „Soacra mea a născut 5 copii, înainte de a-l naște pe soțul meu, care este al șaselea. A mai avut un fiu care a murit devreme. Și iată ce mi-a povestit: «Când simțeam că șalele, burta încep să doa-

ră, luam două găleți în mâini, mergeam la fântână, aduceam apă și încălzeam baia. Mă îmbăiam bine, făceam o baie de aburi și fugeam la maternitate»” (C.A.G.). Cu toate acestea, informatorii mai în vârstă spuneau că uneori se întâmpla să nască chiar pe câmp: „Dacă, bunăoară, trebuia să nască vara, când lucrau pe câmp, dormeau acolo, atunci se întâmpla să nască acolo, pe câmp” (C.T.I.).

Perioada nașterii. O particularitate importantă a acestei perioade a fost remarcată de A. K. Baidurin: „Este semnificativ faptul că nașterea în sine <...> (când trece fără complicații) *nu are un caracter ritual*” (subliniat de noi – T. Z.) (Байбурин 1993: 57). Vorbind despre corelația diferitelor cicluri ale vieții și ritual, el remarcă: „O persoană se naște și moare numai în cadrul ritului. Ritul în societatea arhaică și tradițională tinde să absoarbă evenimentul. Deci, *nașterea în sine este doar un episod din structura ritualurilor nașterii* (evidențiat de noi). Ritualul nașterii începe mult mai devreme decât nașterea și se încheie după o perioadă foarte lungă de timp după naștere” (Байбурин 1993: 36-37).

Capacitatea femeii de a avea copii o implică în lumea cealaltă și, într-un anumit sens, determină legătura ei cu moartea. Astfel, femeia, pe de o parte, deține potențialul pentru nașterea unei noi vieți și, pe de altă parte, poartă o amenințare latentă datorită implicării sale în sfera lumii de dincolo. Conform credințelor populare, astfel se manifestă dualitatea naturii sale. „Conexiunea unei femei cu lumea cealaltă, ca urmare a capacității sale de reproducere, dă naștere unei atitudini față de ea ca creatură care este atât un conductor al binelui, cât și o sursă de amenințare constantă” (Трещенок 2017: 142). Pentru a preveni efectele nocive ale celeilalte lumi, cultura tradițională prescrie femeii să respecte o serie de interdicții asociate impurității rituale.

Informatorii noștri relatează: „Mama mea a născut acasă. La domiciliu. Anterior, nu erau fcleri, dar erau moașe. Dar <...> vara, când se lucra pe câmp, <...> se întâmpla să nască acolo, pe câmp” (C.T.I.). Se știe că nu cu mult timp în urmă s-a recurs la ajutorul lor în anumite cazuri: „Erau moașe, erau chemate la cele femei care nu aveau timp să ajungă [la spital]. Iată chiar prietena mea, din același an cu mine (informator născut în 1967 – T. Z.) <...>. Ea cu mama ei mergeau pe câmp spre spital, dar nu au avut timp și a trebuit să cheme o moașă” (L.L.V.). Astfel, informatorul mărturisește (cu referire la persoane și circumstanțe concrete)

că chiar și la sfârșitul anilor 80, uneori, cel puțin în situații de urgență, solicitau ajutorul moașelor. În prezent, în sate nu mai există moașe.

Moașa era chemată acasă. „Ea masa femeia în travaliu și o povățuia. Ea îi spunea cum să trateze pruncul, cum să-l hrănească. Adică o îndemna și învăța. Și îi îndrepta brațele și picioarele copilului” (C.A.S.). Această „îndreptare a brațelor și picioarelor” nu era doar un masaj: în special, moașa trăgea brațul drept transversal spre piciorul stâng și invers – brațul stâng spre piciorul drept. V. A. Moskvina vede aici următoarele: moașa părea să-l întoarcă pe dos pe nou-născut (care era dintr-o altă lume): conform credințelor populare, în lumea cealaltă există o imagine în oglindă – ceea ce este „acolo” față, „aici” devine spate și invers (pentru mai multe detalii vezi: Москвина 1998: 112-120). În această lucrare, nu este posibil să se descrie mai detaliat rolul moașei, relația ei cu femeia în travaliu etc., dorința de a dizolva legătura sacră formată în timpul nașterii între femeia născătoare și moașă (ritualul „spălării mâinilor”), menținerea relațiilor în viitor cu acei copii pe care i-a primit etc., așa că vom încerca să acoperim aceste aspecte într-o altă publicație.

Ni se pare corectă părerea cercetătoarei G. I. Kabakova că nașterea, dacă considerăm momentele de tranziție, într-un anumit sens reprezintă și moartea: „O femeie însărcinată, purtătoarea a două suflete, moare, dând naștere la două noi ființe independente: copilul și mama” (Кабакова 2001: 74).

Perioada postnatală. Printre acțiunile rituale din perioada postnatală, cercetătorii disting două grupuri esențiale: 1) riturile de curățare menite să „protejeze comunitatea de impuritatea postnatală a mamei și nou-născutului”, 2) „acțiuni rituale care vizează socializarea primară a nou-născutului” (pentru mai multe detalii vezi: Паунова 2005: 144).

După naștere, până la pronunțarea rugăciunii de curățare, femeii care a născut îi era interzis să părăsească ograda casei. „Nu avea voie să meargă la fântână, să părăsească curtea, să se întâlnească cu alții” (C.A.S.); „Ea însăși trebuia să pronunțe rugăciunea. Și rugăciunea pentru copil, dacă era nebotezat” (L.L.V.). Dar rudele și apropiații ei puteau să o viziteze.

În unele sate, de exemplu, în Pocrovca, s-a păstrat parțial obiceiul numit Rodina. Femeile sunt invitate la sărbătoarea în cinstea nou-născutului, care are loc la două săptămâni după nașterea sa. Rudele și apropiații încearcă să pregătească mese delicioase pentru sărbătoare. Toată lumea se adună în casa bu-

nicii femeii ce a născut. Bebelușului i se oferă cadouri – scutece, pantalonași etc. „Bunica tinerei mame oferă îmbrăcăminte bunicii din partea tatălui. Îi dă pentru nepot o batistă, un halat, un șorț, numesc cumetrii. Parte a ceremoniei este îmbăierea: «Aici bunicile <...> își scufundă nepotul în apă saturată cu plante medicinale, aromate, arată tinerei mame cum să îmbăieze corect copilul»” (pentru mai multe detalii vezi: Болученкова 2010: 66). La Cunicia, Egorovka ni s-a spus că nu au un astfel de obicei.

Ne-am adresat preotului Bisericii Măzărachi din Chișinău pentru a clarifica ce se află în spatele expresiei „a accepta rugăciunea” după naștere (informatorii o numesc altfel: rugăciune de curățare, rugăciune de îngăduință etc.), care ne-a spus următoarele: „Există mai multe rugăciuni, nu una. Astfel, de exemplu, există o rugăciune care se citește înainte de a pune copilul în leagăn. Adică, de fapt, de îndată ce copilul se naște, încep rugăciunile. Rugăciunea «punerii în leagăn». Numele se dă în a opta zi. Apoi alte rugăciuni, pentru curățare. Și mamele au rugăciuni pentru curățare, prima care trebuie citită, apoi a doua – după a 40-a zi. Prin urmare, sunt multe, până la 10 rugăciuni. <...> Toate au fost cuprinse de astfel de ritualuri. Dar dacă luați vechiul ritual al botezului, existau doar 2 rugăciuni, adică o rugăciune pentru iertarea păcatelor și încă una, pentru curățare. Și nu era altceva. Acest rit al botezului a fost acoperit treptat de diferite rugăciuni. Dar sunt logice. Pentru că, de exemplu, înainte de a pune un nou-născut în leagăn, într-un pat nou, este logic ca preotul să citească o rugăciune” (V.A.V.).

O femeie care a născut, ca și cea însărcinată, și cea aflată în travaliu (a se vedea mai sus) era considerată nu numai vulnerabilă, ci și păcătoasă și chiar periculoasă – atât pentru ea, cât și pentru cei din jur. Abia după ce accepta rugăciunea de purificare, ea își recăpăta dreptul de a participa la ritualurile bisericesti și devenea din nou un membru cu drepturi depline al comunității.

Botezul. Vorbind despre momentele de tranziție și cele mai semnificative repere ale etapei inițiale a „scenariului ritual al vieții”, renumitul om de știință A. K. Baiburin face concluzii și presupuneri foarte importante: „Nașterea copilului implică apariția unei discrepanțe între faptul existenței sale și al lipsei unui statut uman. Scopul și misiunea ritualului este de a elimina această discrepanță. <...> Cu alte cuvinte, pentru ca un nou-născut să se transforme în om, este necesar de al crea, «face». <...> Este foarte posibil ca scopul principal al instituției beneficiarilor a fost tocmai acela de a oferi bebelu-

șului părinți «adevărați» (legalizați de cultură), și nu doar indivizi biologici, pentru a include copilul în structura socială cu un nivel taxonomic mai înalt decât familia” (Байбурын 1993: 57). Aceste momente, elucidate de cercetător, presupunerile făcute de el, ajută la înțelegerea și explicarea unui număr de subtilități asociate momentelor de tranziție în ritualurile nașterii.

După cum am menționat deja, un copil slab, despre care nu se știa dacă va supraviețui, putea fi botezat („scufundat”) atât de moașă, cât și de cel mai în vârstă din familie, funcție de situație. Se putea invita și un preot. Dar dacă totul mergea bine, botezul se petrecea în biserică. Când mai exact după nașterea copilului, în ce zi? Există o dată fixă? Informatorii noștri din diverse localități vorbesc puțin diferit despre acest lucru (există discrepanțe și cu privire la alte probleme). Prin urmare, am considerat necesar să elucidăm o serie de puncte cu un preot lipovean, care ne-a ajutat să clarificăm multe. Iată ce a spus el, în special: „La lipoveni (și nu numai la ei) nu există un termen fix, exact – în ce zi să se boteze. Se știe în ce zi unei persoane i se *dă nume* (evidențiat de noi – T. Z.). Acest lucru este probabil legat și de Vechiul Testament. Vechiul Testament spune că circumcizia se făcea în ziua a opta. Acum se dă numele în ziua a opta. Adică, în a opta zi, preotul trebuie să citească o rugăciune pentru că dă nume persoanei. Nu e obligatoriu să botezăm în această zi. Dar, pentru continuitate, se botează foarte des până în ziua a opta. Pentru a finaliza totul înainte de a opta zi. Însă nu este principial. Deși mulți lipoveni respectă aceste lucruri extrem de strict. Astfel, de exemplu, există o altă tradiție: la Chișinău botezăm, dimpotrivă, după a 40-a zi, deoarece mama, după cum știți, până la a 40-a zi încă se purifică și nu poate intra în biserică și nu are dreptul să ia parte la taina botezului pruncului său. Și în al doilea rând, acei susținători care botează foarte devreme, înainte de ziua a 8-a, apoi, desigur, aduc copiii pentru împărtășanie. Dar pruncul se întoarce din nou la mama sa, iar mama se află în stadiul de purificare. Și trebuie să i se citească repetat rugăciuni pentru iertarea păcatelor. <...> Prin urmare, se produce un anumit dezechilibru în aceste oficii. De aceea la Chișinău am luat o astfel de decizie: să botezăm după a 40-a zi, când citim toate rugăciunile prescrise mamei, toate rugăciunile de purificare și imediat începem să botezăm pruncul, să-i dăm un nume – și totul este în regulă” (V.A.V.). Astfel, preotul nu numai că a lămurit clar aceste aspecte, ci a justificat ordinea de lucruri existentă, pornind de

la regulile bisericii, succesiunea acțiunilor și asociind oficierea dării numelui cu Vechiul Testament. În alegerea numelor pentru băieți și fete în funcție de calendar, există un interval diferit în raport cu momentul nașterii: „Datorită faptului că există mai multe nume de bărbați <...>, băieților li se dă un nume fie din a 8-a zi sau până la a 8-a zi <...> ... Dar numai înainte de la ziua nașterii. Iar fetele au voie să aleagă și în urmă. Când se naște o fată – se uită în calendar, ce nume întâlnesc – cu 8 zile înainte de naștere și cu 8 zile în urmă, pentru că sunt mai puține nume” (V.A.V.).

Potrivit informatorilor, se preferă să se aleagă nașul și nașa dintre rudele apropiate, dar „un cuplu căsătorit – soț și soție nu pot fi nași” (C.O.P.). Acest lucru s-a datorat faptului că, după cum se crede, nu numai sângele, ci și rudenia spirituală „de cruce” impune ulterior restricții conjugale între nași și finii lor (până la a 7-a generație). Și întrucât comunitățile de obicei nu erau foarte mari, acest lucru provoca anumite dificultăți. Iată un mic fragment al unei conversații cu un preot, care a lămurit competent o serie de puncte legate de statutul nașilor: „Nașii de asemenea se selectau după anumite criterii. Nu poți fi nași pentru toată lumea. Există anumite criterii. De exemplu, o bunică nu poate fi nașă nepotului său etc., deoarece există o «confuzie de nume». <...> Verii pot fi nași. Verii primari nu pot, dar aici, în Moldova, acest lucru s-a practicat. Însă mai târziu a apărut rezoluția congresului eparhial de la Kazan-Viatka în care se spunea că nu pot fi frați și surori. Deși aici există așa ceva. Pentru că nu vor să-și răspândească rudele: fiindcă apăreau dificultăți la cununie. La urma urmei, lipovenii trăiau compact. Să spunem că locuiesc în același sat. Și dacă ei continuă să se înrudească astfel, nu vor mai avea cu cine să se căsătorească: toți ar fi rude – atât de cruce, cât și de sânge. Deci este foarte greu...” (V.A.V.).

Din conversațiile cu informatorii am aflat detalii surprinzătoare despre vârsta nașilor. S-a dovedit că nu numai adulții, ci și adolescenții și – în anumite situații – chiar și copiii pot fi nași: „Nașa mea m-a botezat chiar ea – avea 6 ani” (C.A.S.); „Vârsta poate fi oricare. Nașul meu m-a botezat el având 10 ani” (C.T.I.). Preotul a confirmat că nașii sunt uneori foarte tineri: „În practica mea, am întâlnit asemenea cazuri de mai multe ori <...>. Nu chiar copiii de 6 ani, desigur, puțin mai în vârstă, dar totuși foarte mici. <...> Există dificultăți pur «tehnice și mecanice». Problema este că bebelușul trebuie scos din cristelniță, ținut. Trebuie citit «Simbolul credinței»... Acest lucru nu este real pentru o per-

soană atât de mică, așa că de obicei era ajutat din spate cu mâinile. Dar astfel de cazuri apar. Se întâmplă” (V.A.V.).

Pe vremuri apa din cristelniță era rece. Și nu doar că nu se încălzea, ci uneori era cu gheață. Deși este greu de crezut în așa ceva, acest fapt este remarcat de mai mulți cercetători: „Urmând regulile Bisericii Ortodoxe vechi, apa pentru botez nu era încălzită nici iarna. Copilul era scufundat în apă rece de la fântână, adesea cu gheață netopită. Scufundarea în «apa cu gheață» nu numai că nu era considerată periculoasă pentru viața nou-născutului, ci era văzută benefică pentru sănătatea sa. Dimpotrivă, adăugarea apei calde în cristelniță era privită ca neplăcută Domnului și, la fel, nu era benefică pentru nou-născut. Lipovenii credeau că un copil bolnav scufundat în apă de fântână adesea se însănătoșea” (Пайнова 2005: 150).

Acest lucru este susținut de mărturia informatorilor: „Înainte se boteza în apă rece, astfel încât copilul să fie mai puternic. Apoi au început să încălzească apa. Iar înainte, în cristelniță era apă rece. Ca și la Bobotează, tot așa – se scufundau în apă rece” (L.L.V.). Uneori se ajungea la extreme: „M-am născut la 30 ianuarie 1947, erau înghețuri strașnice. Și când se aducea găleata de la fântână, ea îngheța până ajungea la cristelniță” (C.T.I.). După cum putem vedea, în acest sens informatorii fac o paralelă între botezul copiilor în biserică și scufundarea în apa înghețată de sărbătoarea Bobotezii.

Un preot din Chișinău, într-o conversație cu noi, a confirmat că au existat cazuri de scufundare în cristelnițe cu gheață plutitoare: „S-a întâmplat. Chiar și recent. Eu personal nu am avut aici în oraș, se pare că la noi apa nu este rece, încăperea se încălzește. Însă preotul care a slujit în Pocrovca, părintele Victor, răposat de câțiva ani, spunea că a întâlnit așa ceva. Au venit să boteze un bebeluș, despre care nu se știa dacă va supraviețui sau nu, iar apa cu adevărat era acoperită cu o crustă subțire de gheață. O întrebă pe mamă: «Crezi că totul va fi bine?» Ea spuse: «Da, cred». «Ei bine, atunci, asta este după credința ta...» Și a botezat și totul a fost bine” (V.A.V.).

După întreita scufundare în cristelnița de botez (simpla udare cu apă nu este recunoscută), nașii înfășoară pruncul într-o bucată de pânză specială: „Aduci doi metri și jumătate de creton, un prosop pentru ca preotul să se șteargă pe mâini. Din acest material, ca să spunem așa, se face un port, ca un sac, se leagă peste cap, la gât, ca un rucsac, și îl ține acolo pe copilul botezat” (C.A.S.). Această bucată

de țesătură se numește *sindon* (în greacă) (popular: *svidon*). „Ca să spun mai simplu, aceasta este un cearșaf, o pânză albă... O pânză mare albă. Aici, în sud, tradiția este să se lege două colțuri opuse a pânzei (trebuie să fie mare, această țesătură). Iar preotul îl binecuvântează pe botezat, chiar cu acest nod. Sărută nodul și mâna preotului. Îi pune acest nod la gât astfel (arată), iar aici această țesătură este deja pregătită pentru a primi copilul. <...> Sindonul era păstrat cu mare grijă și apoi, când persoana murea deja, era înfășurat în ea” (V.A.V.). Preotul a subliniat că utilizarea unei astfel de țesături în timpul botezului este obligatorie. Dar trebuie remarcat faptul că, potrivit informatorilor, în Egorovca în acest scop este utilizat un prosop (C.T.I.). La Edineț, informatorii au menționat că, în timpul botezului copiii „sunt luați din cristelniță într-un prosop sau pătură sau doar stofă” (E.F.M.).

La botez, bebelușului i se îmbracă o cruce, precum și o cămașă și un brâu. Crucile pectorale canonice (telnik) ale lipovenilor credincioși diferă de cele purtate de ortodocși. Una dintre diferențe este absența pe prima imagine a lui Isus Hristos răstignit. În plus, bătrânii lipoveni fac distincție între crucile pentru bărbați și femei. Informatorii descriu diferențele dintre cruci pentru copii de diferite sexe în felul următor: „Sunt cruci mici, dar crucile pentru băieți au colțuri drepte, iar pentru fete – colțuri rotunjite” (K. A. Г.). „Aveau forme ușor diferite. Ale băieților au forme mai concise, în timp ce ale fetelor au un fel de decorări și ornamente” (V.A.V.).

La botez brăul pentru prunc era obligatorie, indiferent de sex. În ceea ce privește cămașa de botez, se remarcă și o atitudine specială pentru aceasta. Astfel, una dintre informatoarele (or. Edineț) ne-a relatat din propria experiență: „Îmi amintesc <...> soacra mea a spus când aveam deja copii: «Nu poți să-ți dai jos cămașa timp de opt zile. Îl speli [copilul], dar cămașa trebuie să fie». Centura trebuie numaidecât legată. Crucea trebuie numaidecât să fie pe copil. <...> Ea păzește de toate” (C.A.G.).

După botez, se pune masa. „În zilele de post, miercuri și vineri sau în post, totul este de post. Fasole, cartofi, sărmale, salate. Și dacă este o zi de fruct, se poate mânca piftie, carne, pâarjoale, cărnați, hering, pește. Obişnuiau să facă cartofi înăbușiți cu carne, îi spuneau «pechinka»” (C.A.S.).

Prezintă interes întrebarea dacă nașii de botez pot cununa finii de botez? Este permis acest lucru în sens canonic? Preotul ne-a spus următoarele: „A existat o astfel de tradiție. Din păcate, s-a pierdut. <...> La Pocrovca s-a păstrat ceva similar. Când

m-am căsătorit, a fost așa ceva. Adică nașii care au botezat copilul (se crede că îi sunt părinți spirituali, îi cresc, îi educă spiritual) și, tot așa, la cununie, stau alături ca nași de cununie deja. Este foarte logic și frumos” (B.A.B.). Și alți informatori au vorbit despre acest lucru: „Erau un naș și o nașă care [mai târziu] au cununat în biserică. Erau și ei ca niște părinți” (L.L.V.).

Nașii și finii la lipoveni se află într-o anumită relație: „Relația dintre nași și fini a fost constructivă. În mod tradițional, nașii trebuiau să aibă grijă de fini în viața lor de zi cu zi. Aceștia participau la crearea viitoareii familii a finului, fiind ca cuscri <...>; în caz de deces a părinților, aceștia îi înlocuiau” (Аргудяева, 2018: 23).

* * *

Astfel, ciclul de naștere-botez conține o serie de etape succesive, inclusiv obiceiuri și rituri care preced nașterea, nașterea în sine, precum și etapele ulterioare asociate cu purificarea și socializarea. Originile credinței despre latura contradictorie a naturii feminine, inerente viziunilor antice ale lumii, își au originea în ideea dualității ei, care este asociată cu riturile de trecere. Pentru a preveni efectele nocive ale sferei lumii de dincolo, cultura tradițională prescrie unei femei să respecte o serie de interdicții asociate impurității rituale. Odată cu aceasta, există și prescripții menite să protejeze mama și copilul de manifestările acelor forțe care le pot dăuna.

Note

¹ Lucrarea dată este realizată în cadrul Proiectului instituțional 96-PS 20.80009.1606.02 „Evoluția tradițiilor și procesele etnice în Republica Moldova: suport teoretic și aplicativ în promovarea valorilor etnoculturale și coeziunii sociale” (2020–2023).

² Monografia lui Arnold van Gennep „Les Rites de Passage” a fost publicată în franceză în 1909.

³ Kirik și Ulita (Julitta) sunt sfinți creștini, mamă și fiu, care au fost torturați până la moarte în Tars de către persecutorul creștinilor Alexandr. Vezi: Православная энциклопедия. <https://www.pravenc.ru> (vizitat 18.07.2021).

⁴ În popor se crede că dacă o femeie însărcinată coase ceva, atunci copilul se poate naște cu degetele concreșcute; dacă pășește peste un lanț, frânghie etc., atunci în timpul nașterii, cordonul ombilical se poate înfășura în jurul gâtului copilului; dacă ea, speriată de un foc sau de altceva, atinge fața sau altă parte a corpului, atunci această frică este transmisă copilului și în acest loc nou-născutul va avea un semn de la naștere; dacă mângâie sau împinge orice animal, de exemplu o pisică, atunci copilul va avea păr pe spate etc.

Lista informatorilor

- V.A.V., a. n. 1984, or. Chișinău.
 B.C.A., a. n. 1963, or. Edineț.
 B.I.M., a. n. 1978, sat Pocrovca, raionul Dondușeni.
 E.F.M., a. n. 1940, or. Edineț.
 C.A.G., a. n. 1959, or. Edineț.
 C.A.S., a. n. 1946, sat Cunicea, raionul Florești.
 C.M.S., a. n. 1948, sat Cunicea, raionul Florești.
 C.N.G., a. n. 1976, or. Chișinău.
 C.O.P., a. n. 1979, or. Edineț.
 C.T.I., a. n. 1947, sat Egorovca, raionul Fălești.
 L.L.V., a. n. 1967, sat Egorovca, raionul Fălești.

Bibliografie/References

Аргудяева Ю. В. Обряды жизненного цикла у русских старообрядцев в Северо-Восточном Китае. 2018. <https://religio.amursu.ru> (vizitat 09.08.2021). / Argudyaeva Yu. V. Obryady zhiznennogo cikla u russkikh staroobryadcev v Severo-Vostochnom Kitae. 2018. <https://religio.amursu.ru> (vizitat 09.08.2021).

Арсланова Е. Обряды жизненного цикла старообрядцев-липован Астраханской области (родильно-крестильные и похоронно-поминальные). Астрахань: ИП Сорокин Иван Васильевич, 2010. 348 с. / Arslanova E. Obryady zhiznennogo cikla staroobryadcev-lipovan Astrahanskoj oblasti (rodil'no-krestil'nye i pohoronno-pominal'nye). Astrahan': IP Sorokin Ivan Vasil'evich, 2010. 348 s.

Байбурин А. К. Ритуал в традиционной культуре. Структурно-семантический анализ восточнославянских обрядов. СПб.: Наука, 1993. 240 с. / Bajburin A. K. Ritual v tradicionnoj kul'ture. Strukturno-semanticheskij analiz vostochnoslavyanskikh obryadov. SPb.: Nauka, 1993. 240 s.

Болученкова А. Возникновение и развитие старообрядческих поселений на территории государства Молдовы. În: Липоване. Вып. 7. Кишинев, 2010, с. 61-67. / Boluchenkova A. Vozniknovenie i razvitie staroobryadcheskikh poselenij na territorii gosudarstva Moldovy. In: Lipovane. Vyp. 7. Kishinev, 2010, s. 61-67.

Большая российская энциклопедия. 2016. <https://bigenc.ru> (vizitat 16.06.2021). / Bol'shaya rossijskaya enciklopediya. 2016. <https://bigenc.ru> (vizitat 16.06.2021).

Ван Геннеп А. Обряды перехода. Систематическое изучение обрядов. М.: Издательская фирма «Восточная литература», 1999. 200 с. / Van Gennepe A. Obryady perekhoda. Sistematičeskoe izučenie obryadov. M.: Izdatel'skaya firma „Vostochnaya literatura”, 1999. 200 s.

Душаклова Н. С. Родильная обрядность старообрядцев Северо-Западного Причерноморья: актуальные вернакулярные представления и практики. În: Этнографическое обозрение, 2018, № 3, с. 133-150. / Dushakova N. S. Rodil'naya obryadnost' staroobryadcev Severo-Zapadnogo Prichernomor'ya: aktual'nye vernakulyarnye predstavleniya i praktiki. In: Etnograficheskoe obozrenie, 2018, № 3, s. 133-150.

Кабакова Г. И. Антропология женского тела в славянской традиции. М.: Ладомир, 2001. 335 с. / Kabakova G. I. Antropologiya zhenskogo tela v slavyanskoj tradicii. M.: Ladomir, 2001. 335 s.

Москвина В. А. Обычай потягивания ребенка в народной культуре. În: Традиционная культура и мир детства. Материалы международной научной конференции «XI Виноградовские чтения». Ч. II. Ульяновск, 1998, с. 112-120. / Moskvina V. A. Obychaj potyagivaniya rebenka v narodnoj kul'ture. In: Tradicionnaya kul'tura i mir detstva. Materialy mezhdunarodnoj nauchnoj konferencii „XI Vinogradovskie chteniya”. Ch. II. Ul'yanovsk, 1998, s. 112-120.

Паунова Е. В. Обряды и обычаи, связанные с рождением ребенка у астраханских старообрядцев-липован. În: Липоване. Вып. 2. Одесса, 2005, с. 135-154. / Paunova E. V. Obryady i obychai, svyazannye s rozhdeniem rebenka u astrahanskikh staroobryadcev-lipovan. In: Lipovane. Vyp. 2. Odessa, 2005, s. 135-154.

Трещенок Ю. М. Представление о ритуальной нечистоте женщины в традиционной культуре. În: Гуманитарный вектор, 2017. Т. 12, № 3, с. 140-147. / Treshchenok Yu. M. Predstavlenie o ritual'noj nechistote zhenshchiny v tradicionnoj kul'ture. In: Gumanitarnyj vektor, 2017. T. 12, № 3, s. 140-147.

Tatiana Zaicovschi (Chișinău, Republica Moldova). Doctor în filologie, conferențiar cercetător, Centrul de Etnologie, Institutul Patrimoniului Cultural.

Татьяна Зайковски (Кишинев, Республика Молдова). Доктор филологии, конференциар. Центр этнологии, Институт культурного наследия.

Tatiana Zaicovschi (Chisinau, Republic of Moldova). PhD in filology, Research Associate Professor, Center of Ethnology, Institute of Cultural Heritage.

E-mail: tanzai57@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5438-9945>